

KATARZYNA PODNIESIŃSKA

**TRZY KOMPLETY „RYCIN MEDALI POLSKICH”
ODBITYCH Z BLACH KRÓLEWSKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK W WARSZAWIE
PRZECHOWYWANE W ZBIORACH GRAFICZNYCH
MUZEUM NARODOWEGO W KRAKOWIE**

ABSTRACT: The article focuses on three albums containing engravings of Polish medals which were prepared as illustrations to a work entitled *The History of Poland, Recorded and Expounded with Medals*, by Jan Chrzyciel Albertrandi, the president of the Warsaw Society of Friends of Learning. Four hundred and thirty-four copperplates were prepared for the engravings between 1822 and 1828. Following the failure of the November Uprising of 1830–1831, they were seized by the Russians and given to the Russian Imperial Academy of Sciences in St. Petersburg, where they remain to this day. Before they were taken, around thirty copies of the set were printed.

The article presents the three albums preserved in the Krakow collection. They are analysed from several standpoints: their history, their provenance, antiquarian importance, and artistic value.

Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk, troskliwe zachowania od ostatniej zguby tego wszystkiego, co zeszlą już świetność naszą nam i potomkom naszym przypominać może, z żalem patrząc jak drogie te szczątki coraz bardziej znikają umyśliło wydać dzieło, wystawiające w rycinach i opisie ich, dokładny obraz wszystkich medalów¹ polskich, o jakich tylko wiadomości będzie można zasięgnąć. Te słowa Juliana Ursyna Niemcewicza (1757–1841), zamieszczone we

¹ Do połowy XIX w. funkcjonowało określenie „gabinety medalów”, którym określano zarówno zbiory medali, jak i monet (Strzałkowski 1991, s. 15). Słowo „medal” nadawano zwykłym monetom, co uszlachetniało je i podnosiło ładunek wiedzy dokumentacyjnej (Męclewska 2010, s. 61).

wstępie do dzieła Edwarda Raczyńskiego, *Gabinet medalów polskich*², odnosiły się do monumentalnego dzieła „Historia polska medalami zaświadczone i objaśniona”³, które miało zostać wydane drukiem około 1831 r. Autorem tekstu tego dzieła był Jan Chrzyciel Albertrandy (1731–1808)⁴, biskup zenopolitański, zaś materiał ilustracyjny miały stanowić akwaforty wykonane na koszt Henryka Lubomirskiego (1777–1850), działacza politycznego i mecenasa sztuki, oraz Towarzystwa. Rytownikami byli bliżej nieznanymi artyści, z których trzech podpisali się na blachach: „A. Ch. Schmidt”, „R.f.” oraz „A. Geiger sc.” „Historia polska...”, która była pierwszą monografią medali polskich opracowaną w formie katalogu (pomijając wcześniejsze katalogi cząstkowe samego Albertrandego) i jednocześnie wyznaczała początek polskiego medaloznawstwa w ogóle, miała ukazać się w wersji dwujęzycznej, polsko-francuskiej, w tłumaczeniu Władysława Ostrowskiego (1790–1869), pośła piotrkowskiego (który miał opracować także skorowidz do tego dzieła). Wstęp miała stanowić rozprawa *O medalach* autorstwa Stanisława Kostki Potockiego (1755–1821), wojewody i ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Rozprawa ta, napisana w 1806 r. i wydrukowana w 1816⁵, znalazła się 19 lat później we wstępie do drugiego wydania dzieła Edwarda Raczyńskiego, *Gabinet Medalów Polskich*⁶. Stanisław Kostka Potocki pisał, że ma to być *prawdziwie narodowa księga o polskich medalach, księga [która] równy zaszczyt pisarzowi i narodowi przyniesie*. Dzieło to miało być bowiem *jawnym dowodem, że dawni Polacy nie tylko ubiegali się z najpierwszymi narodami w Europie o nabycie sławy, ale i o uwiecznienie jej pomnikami godnymi oświeconego narodu, i że wśród zwalisk ojczyzny znajdują się dziś jeszcze Polacy, którzy gromadząc zabytki jej sławy, wyrrywają je zapomnieniu i składają w kościele pamięci*.⁷

Miało to być więc pierwsze polskie naukowe opracowanie wszystkich medali bitych na ziemiach Polski od XVI w. do końca panowania Stanisława Augusta. Do dzisiaj wydawnictwo to nie doczekało się samodzielnego opracowania naukowego ani w zakresie zawartości treściowej, prac przygotowawczych do druku, ani

² Niemcewicz 1845, s. XXXV.

³ W literaturze spotykane są różne wersje tytułu tego dzieła: „Historia Polska Trzech Wieków ostatnich Medalami zaświadczone i objaśniona. Przez Jx. Jana Albertandego Biskupa Zenopolitańskiego, członka i prezydenta Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, „Historia Polski objaśniona medalami z czasów Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta, Stefana Batorego, i Henryka Walezego”, „Historia polska medalami zaświadczone”, „Historia Polski medalami zaświadczone i objaśniona”.

⁴ Pierwszym, który opracował życiorys Albertrandego w oparciu o materiały źródłowe, był Mikołaj Malinowski w: Malinowski 1851. Z nowszych prac zob.: Schletz 1973, szp. 306–307.

⁵ *Rozprawa o medalach mianowicie narodowych w względzie ich użyteczności i sztuk, czytana na Zgromadzeniu Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rok 1806* [druk w:] *Pochwały mowy i rozprawy Stanisława Kostki Potockiego*, cz. 2, Warszawa 1816, s. 199–249.

⁶ *O medalach uważanych co do sztuki rzeźbiarskiej i ich użytku, ze względem na medale polskie*, [w:] Raczyński 1845, s. XXXIX–LVII.

⁷ Op. cit., s. XL.

z punktu widzenia materiału ilustracyjnego. Jedyнным śladem w literaturze przedmiotu pozostaje *Wiadomość o rycinach medali polskich przygotowanych do dzieła X. Biskupa Albertiniego* [recte Albertrandego!] autorstwa Antoniego Ryszarda wydrukowana w „Zapiskach Numizmatycznych” w 1886 r.⁸ Wzmianki o przygotowywaniu tego wydawnictwa bądź o rytowaniu blach spotyka się na marginesach innych publikacji dotyczących np. kolekcji medali Stanisława Augusta, historii warszawskiego ruchu numizmatycznego, prac Jana Chrzyciela Albertrandego, zbiorów numizmatycznych Henryka Lubomirskiego, działalności Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie i konfiskaty jego majątku oraz artykułu dotyczącego *Gabinetu medalów polskich* Edwarda Raczyńskiego⁹. Krótkie wiadomości na ten temat można znaleźć też przy okazji prac poświęconych konkretnym medalom. Na przykład reprodukcja medalu Stanisława Konarskiego — dzieło medaliera Jana Filipa Holzhaeussera (1741–1792) — została omówiona w monografii Ryszarda Mączyńskiego poświęconej wizerunkom tego zasłużonego pijara¹⁰. Zebranie i uzupełnienie tej wiedzy oraz prezentacja trzech albumów „Rycin medali polskich”, obecnych w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Krakowie, jest przedmiotem niniejszego artykułu.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDY, JEGO ZASŁUGI I DZIEŁO
ORAZ INICJATYWA WYDAWNICZA TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK W WARSZAWIE

Fundamentem opracowania Albertrandego była kolekcja gabinetu numizmatycznego Stanisława Augusta, która zapoczątkowana została darem lub zakupem monet antycznych od Feliksa Łubieńskiego (1758–1848)¹¹. Pieczę nad wcześniej osieroconym Feliksem sprawował jego stryjeczny dziad, prymas Władysław Łubieński (1703–1767), który — chcąc zapewnić chłopcu dobre wykształcenie — oddał go pod opiekę jezuitę, Jana Albertrandego (Albertrandy był w Towarzystwie Jezusowym do 1771 r., później został księdzem świeckim i od 1795 r. biskupem zenopolitańskim). Przekazując swój zbiór królowi Łubieński zastrzegł, by pieczę nad kolekcją pełnił jego wieloletni opiekun i nauczyciel, właśnie uczony

⁸ Ryszard 1886, s. 159–160.

⁹ O kolekcji królewskiej: Męcłewska 2010, s. 64; Męcłewska 2011, s. 62–63; o ruchu numizmatycznym: Czernski, Maciaszek 1995, s. 8; o osobach i zbiorach Albertrandego i Lubomirskiego: Strzałkowski 1991, s. 32, 83; Ryszard „Album Numizmatyków”, rkps sygn. 4473-4478; o działalności Towarzystwa i konfiskacie jego mienia: Kraushar 1900, s. 271; Kraushar 1902, s. 116–119; Kraushar 1906, s. 301–302, 465–477 (spis medali wrytych na blachach); Michalski 1953, s. 193, 318; Strzyżewska 2000a, s. 80; Strzyżewska 2000b, s. 176–177; Wójcik 2002, s. 17–18; o *Gabinecie* Raczyńskiego: Stahr 2014, s. 59–60.

¹⁰ Mączyński 2014, s. 157, 295 il. 84.

¹¹ Kolekcja numizmatów ostatniego króla Polski liczyła 16 000 sztuk, w tym ok. 5000 antycznych. Polskich medali miało być 463, w tym 138 złotych (Męcłewska 2009, s. 159–164; Męcłewska 2010, s. 62–63; Męcłewska 2011, s. 59–63). O darze: Malinowski 1851, s. LIV; o zakupie: Męcłewska 2009, s. 159, 161.

ksiądz Albertrandy. Stanisław August, który wysoko cenił umiejętności Albertrandego, nobilitował go na sejmie w 1776 r. oraz oddał mu zarząd nad biblioteką, zbiorem rycin, numizmatów i pomocy naukowych, a także wysłał do Włoch celem prowadzenia dalszych prac archiwalnych. Po wyjeździe króla do Grodna i Petersburga Albertrandy nadal jako strażnik biblioteki i zbiorów królewskich pozostał w Warszawie. To głównie dzięki jego zabiegom władze pruskie wydały zezwolenie na utworzenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w 1800 r. Albertrandy, zgodnie z duchem epoki encyklopedystów i idei Oświecenia, uważał, że medale stanowią najpewniejsze i niepodważalne źródło historyczne. Na nich oparł dwie swoje prace powstałe podczas prezesury Towarzystwa: *Świadczenia starożytnej historii, mianowicie rzymskiej z medalów*¹² oraz „Historia Polski medalami zaświadczona...”¹³. Gdy więc w 1808 r. królewski bibliotekarz zmarł, członkowie Towarzystwa na nadzwyczajnym posiedzeniu w dniu 14 sierpnia postanowili uczcić pamięć Albertrandego wydając drukiem jego „Historię...”¹⁴. Na posiedzeniu 7 stycznia 1813 r. prezes Stanisław Staszic (1755–1826) mówił o rozpoczętych pracach nad wydaniem dzieła¹⁵. Chodziło zapewne o druk tekstu, prace nad materiałem ilustracyjnym rozpoczęto bowiem dopiero w 1822 r. Na posiedzeniu Towarzystwa 14 kwietnia tego roku „Bentkowski okazał próbę sztychów medali do dzieła Albertrandego, wykonanych przez młodego artystę warszawskiego Schmidta i przyjętych z ogólnym uznaniem”¹⁶. Z całą pewnością była to rycina z przedstawieniem dwóch medali Zygmunta Augusta (Domenicus Venetus, 1548 i Steven Cornelisz van Herwijck, ok. 1562¹⁷) sygnowana: *C: A: S[chmidt] sztychowal. D[nia] 13go Kwiet[nia] w R[oku] 1822* (ryc. 1). Przepuszczalnie zaprezentowano wówczas również tablicę z dwoma medalami

¹² Drukowane w „Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, t. III–V.

¹³ Fragmenty książki ukazały się pod tytułem: *Historia Polska Trzech Wieków ostatnich Medalami zaświadczone i objaśnione. Przez Jx. Jana Albertandego Biskupa Zenopolitańskiego, członka i prezydenta Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. Wypis*, Nowy Pamiętnik Warszawski, 1804, t. XVI, s. 278–309. Na posiedzeniu Towarzystwa w dniu 11 listopada 1804 r. Franciszek Dmochowski zdał sprawę z tego dzieła (Kraushar 1900, t. I, s. 271).

¹⁴ Kraushar 1902, t. II, s. 120. Rękopis dzieła Albertrandego miał Bentkowski, który 20 lipca 1833 r., zgodnie z zaświadczeniem rady stanu Aleksandra Krassowskiego, przekazał go do biblioteki Towarzystwa. Rękopis obejmował dwa woluminy *in folio*. Wolumin pierwszy, sporządzony ręką Albertrandego „O medalach polskich”, zawierał opisy medalów od Zygmunta I do Augusta III i liczył 209 stron liczbowanych. Wolumin drugi, sporządzony inną ręką, zawierał opisy medalów z czasów panowania Stanisława Augusta i składał się z 184 stron liczbowanych (Kraushar 1906, t. VIII, s. 301–302). Dalszy los rękopisów pozostaje nieznany, przypuszczalnie w grudniu 1832 r. zostały wywiezione do Petersburga z resztą zasobu Towarzystwa. Julian Ursyn Niemcewicz sporządził odpisy obu rękopisów, które, przekazane Edwardowi Raczyńskiemu, posiada obecnie Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu (Stahr 2014, s. 60).

¹⁵ Kraushar 1902, t. III, s. 6.

¹⁶ Kraushar 1904, t. V, s. 269.

¹⁷ Za określenie tych medali i następnych dziękuję pani Paulinie Taradaj z Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie.

Zygmunta Augusta i Katarzyny Habsburżanki (Steven Cornelisz van Herwijck, 1561) oraz Zygmunta I Starego (medalier nieokreślony, 1527) ponieważ tylko ta jedna rycina sygnowana jest pełnym nazwiskiem rytownika, powtórzonym w sprawozdaniu z posiedzenia, a mianowicie: „A: Ch: Schmidt. f[e]c[it]” (ryc. 2).

Ryc. 1. Sygnatura rytownika Krzysztofa Augusta Schmidta z 13 kwietnia 1822 pod medalami Zygmunta Augusta, akwaforta

Ryc. 2. Sygnatura rytownika Krzysztofa Augusta Schmidta pod medalami Zygmunta Augusta, Katarzyny Habsburżanki i Zygmunta I Starego, akwaforta

UDZIAŁ HENRYKA LUBOMIRSKIEGO W SPORZĄDZANIU MATRYC GRAFICZNYCH

Po roku 1822 inicjatywę nad przygotowaniem rycin przejął Henryk Lubomirski, od 9 lutego 1817 r. członek honorowy Towarzystwa, do którego został przyjęty na podstawie autentycznych zainteresowań naukowych oraz zaangażowania finansowego w różne poczynania organizacji¹⁸. Z listu prezesa Stanisława Staszica ze stycznia 1825 r. wynika, że w grudniu 1824 r. książę Lubomirski przesłał do Warszawy i złożył w Towarzystwie „30 sztuk medalów polskich rytowanych na miedzi wraz z ich odciskami” co stanowiło w tym czasie już „dwieście kilkadziesiąt medalów za staraniem i kosztem W[aszej] Ks[iążęcej] M[óści] sporządzonych”¹⁹. Lubomirski zlecał rytowanie tych medali, które były w jego zbiorze²⁰. Po siedmiu latach prace nad rycinami były prawdopodobnie na ukończeniu, skoro w protokole z posiedzenia Towarzystwa w dniu 7 października 1829 r. napisano: „zamiar wydania tekstu o medalach pozostawionego przez Albertrandego, przy współudziale Gołębiowskiego i księcia Henryka Lubomirskiego, niezadługo już miał wejść w wykonanie”²¹.

WYDANIE KATALOGU *SPIS MEDALÓW POLSKICH...* FELIKSA BENTKOWSKIEGO

Celem zebrania wiadomości o jak największej liczbie medali, które nie były znane Albertrandemu, w 1830 r. wydano katalog opracowany przez Feliksa Bentkowskiego (1781–1852), historyka, konserwatora gabinetu numizmatycznego przy Królewskim Aleksandryjskim Uniwersytecie w Warszawie, pod tytułem *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych*²². We wstępie do publikacji Bentkowski wyjaśniał: *przekonałem się, że w Albertrandego rękopismach, wraz z dodatkami medalów za Stanisława Augusta bitych [...] jest wykład i objaśnienie, albo same tylko opisy, w ogóle 358 medalów. Podług moich zaś wiadomości liczba ich dochodziła do 600. Teraz zebrane wszystkie razem tworzą szereg 800 sztuk przechodzący*²³. To do tego, rozszerzonego w stosunku do

¹⁸ Wójcik 2002, s. 17.

¹⁹ Biblioteka Ukraińskiej Narodowej Akademii Nauk we Lwowie, rkps. sygn. F. 5, op. 1, nr 1682, za: Wójcik 2002, s. 17.

²⁰ Strzałkowski 1991, s. 83; Wójcik 2002, s. 17; „Opisanie medalów tyjących się historii polskiej, nabytych przez j[ąśnie] o[święconego] xięcia Henryka Lubomirskiego od j[ego] w[ysokości] hrabi Stanisława Potockiego, prezesa senatu królestwa polskiego, a które były dawniej własnością j[ąśnie] o[święconego] xięcia Stanisława Lubomirskiego, marszałka w[ielkiego] kor[onnego]”, Zakład Narodowy Ossolineum, rkps. sygn. 481/III. „Spis medali księcia Henryka Lubomirskiego”, rkps. sygn. 3837/I.

²¹ Kraushar 1906 t. VII, s. 234. Na tym samym posiedzeniu ogłoszono, że Joachim Lelewel właśnie uporządkował zbiór medali Towarzystwa, który liczy 378 sztuk.

²² Bentkowski 1830.

²³ Bentkowski 1830, s. IV, w przypisie zaś Bentkowski wyjaśnił, że dokładna liczba znanych mu medali to 832.

działa Albertrandego, katalogu Bentkowskiego Towarzystwo Przyjaciół Nauk zleciło wykonanie rycin i jak dalej napisano we wstępie: *połowa blach metalowych wspaniałością J[oa]ń[sk]a O[świeconego] ks[ię]cia Lubomirskiego Towarzystwu Przyj[aciół] nauk jest dostarczona, a reszta ciągle kosztem samegoż Towarzystwa dorabia się. Spis medalów Bentkowskiego nie ograniczał się jedynie do zbiorów gabinetu Uniwersytetu Warszawskiego, ale obejmował także kolekcje gabinetu cesarskiego w Wiedniu, zbiory Stanisława Kostki Zamojskiego (1775–1856), prezesa Senatu Królestwa Polskiego, Stanisława Grabowskiego (1780–1845), ministra oświaty i wyznań w Królestwie Kongresowym, generała dywizji Franciszka Ksawerego Kosseckiego (1778–1857), Juliana Ursyna Niemcewicza, Władysława Ostrowskiego i innych²⁴. Bentkowski korzystał również ze spisu medalów szambelana Stanisława Augusta, historyka i kuratora szkół wojewódzkich Kajetana Kwiatkowskiego (1769–1852)²⁵, którego część biblioteki i zbioru rękopisów zakupił w 1821 r. Tytus Działyński (1797–1861) do Kórnika. Kwiatkowski miał znaczny zbiór medali polskich, powstały w latach 1804–1810, gdy był bibliotekarzem ks. Dominika Radziwiłła (1786–1813) w Nieświeżu. W 1829 r. zbiór ten został sprzedany do Gabinetu Uniwersytetu Warszawskiego²⁶.*

WSTRZYMANIE PRAC WYDAWNICZYCH NAD DZIEŁEM ALBERTRANDEGO
I KONFISKATA BLACH PRZEZ ROSJAN.
WYKONANIE ODBITEK W ZAKŁADZIE KAROLA FRYDERYKA MINTERA

Mimo ogromnego zaangażowania wielu wybitnych osób, poniesionych kosztów, działań trwających 22 lata oraz ukończenia wszystkich prac przygotowawczych, narodowe to dzieło nigdy nie zostało wydane. Stało temu na przeszkodzie powstanie listopadowe i konfiskata całego majątku Towarzystwa Przyjaciół Nauk w 1832 r. Przysłany z Petersburga komisarz dla przejmowania zbiorów, radca stanu i starszy bibliotekarz Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu Aleksander Krassowski i jego pomocnik, bibliotekarz, radca kolegialny Dymitr Popow, wykazali wielką gorliwość w rewindykowaniu wszystkich rzeczy mających jakikolwiek związek z Towarzystwem²⁷. Krassowski z rozmaitych wyciągów protokołów z posiedzeń Towarzystwa dowiedział się o istnieniu blach i medali składanych przez księcia Henryka Lubomirskiego i domagał się tak długo wyjaśnień w ich sprawie, aż administracja byłego Towarzystwa w osobie Łukasza Gołębiowskiego (1773–1849) przyznała, że znajdują się one pod opieką Feliksa Bentkowskiego w bibliotece Towarzystwa, w szafach numi-

²⁴ Bentkowski 1830, s. VI.

²⁵ Bentkowski 1830, s. III.

²⁶ Czechowski 1981, s. 81–82; Strzyżewska 2000a, s. 56–57.

²⁷ Michalski 1953, s. 318; Strzyżewska 2000a, s. 27.

zmatycznych²⁸. Pomimo, że blachy nie stanowiły własności Towarzystwa, należały bowiem do księcia Lubomirskiego, który „łożył na koszt ich wyrżnięcia” i miały zostać przesłane do lwowskiego Instytutu imienia Ossolińskich, którym ksiądz zawiadywał, zostały w całości przejęte przez zaborcę. Ostatecznie w dniu 13 grudnia 1832 r. Gołębiowski wydał Krassowskiemu „434 miedziane blachy z wrytymi na nich wyobrażeniami polskimi i 2 obcych medali”²⁹. Zbiory Towarzystwa oraz Uniwersytetu Warszawskiego, wywiezione do Petersburga, zostały rozparcelowane dwa lata później (w kwietniu 1834 r.) między różne instytucje muzealne i naukowe oraz osoby prywatne i rodzinę carską³⁰. Płyty trafiły do gabinetu Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, gdzie pozostają do dziś.

W nieustalonym czasie, być może podczas powstania listopadowego albo wkrótce po jego upadku, ale jeszcze przed wywiezieniem matryc do Rosji, zostały one odbite w nakładzie ok. 30 egzemplarzy³¹. Odbitki wykonano w zakładzie Karola Fryderyka Mintera (1780–1847)³² malarza i litografa warszawskiego, który prowadził od 1822 r. w swojej firmie odlewniczej dział litografii³³. W latach ok. 1824–1826 Minter kierował Instytutem Litograficznym Szkolnym Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a ok. 1826 r. założył warsztat sztycharско-litograficzny, realizujący głównie rządowe zamówienia map dla Kwatermistrzostwa Generalnego³⁴. A. Ch. Schmidt nie mógł więc wykonać zlecenia od Towarzystwa w ramach tego zakładu.

TRZY ALBUMY „RYCIN MEDALI POLSKICH” ZE ZBIORÓW MUZEUM NARODOWEGO W KRAKOWIE, ICH ZAWARTOŚĆ I POPRZEDNI WŁAŚCICIELE

Odbite u Mintera ryciny medali polskich zapewne posłużyły do sporządzenia tek bądź albumów kolekcjonerskich. Jednym z nich jest album przechowywany w zespole „Albumy” w Gabinetcie Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie. Pochodzi on z kolekcji Antoniego Ryszarda (1841–1894)³⁵ i został nabyty do zbiorów w 1901 r. z zasiłku Franciszka Biesiadeckiego (1869–1940)

²⁸ Kraushar 1906, t. VIII, s. 118–119; Strzyżewska 2000a, s. 80–81; Strzyżewska 2000b, s. 176–177.

²⁹ Kraushar 1906, t. VIII, s. 118–119. W aneksie znajduje się spis wszystkich medali i tablic medalowych ze zbiorów byłego Towarzystwa w liczbie 434 tablic i 446 medali.

³⁰ Strzyżewska 2000a, s. 87.

³¹ Czerski, Maciaszek 1995, s. 7–8.

³² Tadeusiewicz 1972, s. 144; Tessaro Kosimowa 1973, s. 260; Ryszkiewicz 1976, s. 313; Ryszkiewicz 1993, s. 577–578.

³³ Najbardziej znaną publikacją Mintera był litografowany *Zbiór portretów ludzi sławnych za panowania Stanisława Augusta* (Warszawa 1826).

³⁴ Na przykład wielkiej mapy topograficznej Królestwa Polskiego, w: Czerski, Maciaszek 1995, s. 7.

³⁵ Osobie Antoniego Ryszarda i jego kolekcji ekslibrisów została poświęcona monografia zob.: Marcinkowska, Podnieśńska, Żukowski 2015.

z Firlejowa, numizmatyka i zasłużonego darczyńcy kilku instytucji krajowych. Jest to wolumin w twardej oprawie, w półskórku ze skóry świńskiej, grzbiet ma sześciopolewy, złożony, zdobiony ornamentem roślinnym. Na grzbiecie widnieje napis ołówkiem: „698” (oznaczający numer w bibliotece numizmatycznej w Muzeum Czapskich) i „Lubomirski” oraz piórem litera: „R”. Wyklejkę stanowi papier marmurkowy. Na odwrotnej stronie okładki przedniej naklejony jest ekslibris cynkotypowy „BIBLIOTECZKA NUMIZMATYCZNA POLSKA ANTONIEGO RYSZARDA W KRAKOWIE”³⁶, na którym przybito pieczęć w leżącym owalu: „MUZEUM NARODOWE nabyło z zasiłku FRANCISZKA BIESIADECKIEGO r. 1901”. Na ekslibrisie powtórzono ołówkiem numer: „698” oraz zapisano piórem: „3371/III B1” — stary numer inwentarzowy Biblioteki Muzeum Narodowego w Krakowie. Na odwrotnej stronie wyklejki naniesiono niebieską kredką cyfry: „718”, odnoszące się do pozycji w bibliotece Antoniego Ryszarda³⁷. Strona przedtytułowa, rękopiśmienna, oryginalna zawiera napis: „Ryciny Medali Polskich” oraz ołówkowy napis: „145” oznaczający przypuszczalnie numer w bibliotece poprzedniego właściciela — Natalii z Bispingów Kickiej (1801–1888). Strona tytułowa (ryc. 3), która została sporządzona inną ręką niż Antoniego Ryszarda, brzmi: „Ryciny Medali Polskich do dzieła X[iędza] B[iskupa] Albertandego »Historja Polska Medalami zaświadczone« przygotowane przez Księcia Henryka Lubomirskiego 1822–1830 r. Ułożone porządkiem według »Spisu Medali Polskich« Feliksa Bentkowskiego 1832 r.”; poniżej widnieje pieczętka tuszowa „ANTONI RYSZARD w Krakowie”³⁸. W woluminie tym znajdują się trzy kartki interfoliowane. Na dwóch jest napisany ręką Antoniego Ryszarda tekst „Wiadomość o rycinach medalii polskich...” (ryc. 4), dotyczący historii powstania „Rycin Medalii...”, informacja o odbitkach wykonanych w 1872 r. w Petersburgu przez Dymitra Prozorowskiego (1820–1894) oraz o drugim egzemplarzu tego albumu przechowywanym w Bibliotece Jagiellońskiej, a będącym wcześniej własnością Ambrożego Grabowskiego (1782–1868), znanego księgarza krakowskiego. Wstęp ten, datowany 12 listopada 1889 r., jest prawie identyczny z artykułem opublikowanym przez Ryszarda w „Zapiskach Numizmatycznych” z 1886 r.³⁹ Różnica polega na tym, że w tekście rękopiśmiennym Ryszard informuje, że album w jego posiadaniu, stanowiący wcześniej własność generałowej Natalii Kickiej, pochodzi od Władysława Przybysławskiego⁴⁰, męża Heleny z Wessłów Przybysławskiej — siostrzenicy i spadkobierczyni⁴¹ generałowej Kickiej, oraz, że kompletny, trzeci

³⁶ Marcinkowska, Podniesińska, Żukowski 2015, s. 172.

³⁷ Ryszard 1894, poz. 718, s. 33.

³⁸ Marcinkowska, Podniesińska, Żukowski 2015, s. 171.

³⁹ Ryszard 1886, nr 9, s. 159–160.

⁴⁰ Chodzi zapewne o Władysława Przybysławskiego (1830–1908), ziemianina w Pokuciu na Podolu i właściciela 393 medalii portretowych (Strzałkowski 1991, s. 104).

⁴¹ Helena Przybysławska dostała w spadku numizmaty z czasów od Zygmunta I do Michała Korybuta (Ryszard, „Album Numizmatyków” (Lwów), rkps sygn. 4474/III, t. 1, cz. 2; Strzałkowski 1991, s. 70; Filipow 2013, s. 164).

już egzemplarz albumu „Rycin Medali...” jest u p. Konopki w Mogilanach⁴². Na trzeciej kartce interfoliowanej (ryc. 5) znajduje się odpis listu Feliksa Bentkowskiego do Ambrożego Grabowskiego z dnia 5 października 1833 r. wykonany przez Ryszarda 12 listopada 1889 r.⁴³ Z odpisu tego dowiadujemy się o sposobie rozprowadzania i cenie kompletów odbić rycin medalii. Bentkowski pisze: *Posyłam Panu exemplarz odcisków numizmat[ów] przez P. Wąckiego, ale musisz sobie sam rozłożyć podług porządku numerów ołówkiem na rogu każdej kartki wypisanych. Numera te ściągają się do mojego Spisu medalów drukiem ogłoszonego. Wszelako nie chcę Panu tego exemplarza darować, abyś nie miał nieprzyjemnego czucia, jakie dłużnikowi pocziwemu ciąży, więc w zamian upraszam Pana o exemplarz Jego opisu Krakowa, a oraz o przyjęcie w Komis 5 exemplarzów odcisków medalowych, za które życzylbym otrzymać po 2 dukaty⁴⁴ (czyli w ogóle 10 dukatów) lubo tutaj sprzedały się exemplarze po 50 złp. Pozostaną one osobliwością, gdy wszystkiego tylko około 30. exemplarzów odbito etc. Warszawa 5 Października 1833. Kopię przepisał z oryginału d[nia] 30 stycznia 1840 Józef Muczkowski*. List ten wyjaśnia więc dokładnie, dlaczego tworzone przez właścicieli albumy nosiły różne tytuły, np.: „Medale polskie”⁴⁵, „Medale Towarzystwa Przyjaciół Nauk”⁴⁶, „Wizerunki medalów polskich”⁴⁷, „Album rycin medalii i monet polskich z płyt przygotowanych do dzieła x[iędz]a”. Biskupa Albertrando w latach 1822–28, znajdujących się obecnie w Akademii Sztuk [Pięknych] w Petersburgu, b[ez] d[aty] m[i]ejsca] wyd[ania]⁴⁸, czy egzemplarz będący przedmiotem niniejszego opracowania — „Ryciny Medalii Polskich”. Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie ma komplet tych rycin w formie interfoliowanej w książce Bentkowskiego *Spis medalów polskich...* przy odpowiednich pozycjach katalogowych⁴⁹.

⁴² Chodzi o Tadeusza Konopkę, archeologa i bibliofila, właściciela cennej biblioteki o profilu historycznym przechowywanej w Krakowie i zawierającej dzieła numizmatyczne. Od 1889 r. Konopka był członkiem wspierającym Towarzystwo Numizmatyczne w Krakowie (Ryszard, „Album Numizmatyków” (Lwów), rkps sygn. 4474/III, t. 1, cz. 2).

⁴³ Oryginał listu jest nadal w albumie przechowywanym w Bibliotece Jagiellońskiej, pochodzącym z kolekcji Ambrożego Grabowskiego, Gabinet Rycin sygn. BJ 1110 III Albumy.

⁴⁴ W rękopisie monetę tę oznaczono symbolem „#” (bemol), który był powszechnie używanym znakiem dukata.

⁴⁵ Egzemplarz przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej, Gabinet Rycin sygn. BJ 1110 III Albumy.

⁴⁶ Egzemplarz przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej, pochodzący z daru hr. K.(Kazimierza?) Wodzickiego, Gabinet Rycin sygn. BJ 605 IV Albumy.

⁴⁷ Czerski, Maciaszek 1995, s. 8–9.

⁴⁸ Stahr 2014, s. 68. Egzemplarz przechowywany w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

⁴⁹ Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, sygn. 1099.

Ryciny Medali Polskich

do Szczęścia G. W. Albrechtandego:

„Historja Polska Medalami paswiadczona“

przygotowane przez

Księcia Henryka Lubomirskiego

1829~1830 r.

Ułożone porządkiem według „Spisu Medali Polskich“

Felixa Wentkowskiego

1832 r.

ANTONI RYSZARD
 w Krakowie

Ryc. 3. Strona tytułowa albumu „Ryciny medalii polskich”, rękopis

Wiadomości o Rycinach Medali Polskich przygotowa-
nych do druku u: Pieskupa Albertvanego?

X. Pieskupa Lenopolitański Jan Albertvan, napisał z historycznym objaśnieniem druku: „Historja polska ostatnich trzech wieków medalami zasвідczona i objaśniona”. Rękopis we francuskim i polskim języku skrócony, 200 arkuszy pisma rękopiśm. Autor ten pierwszy Prezes Towarzystwa naukowego Warszawskiego (1800-1830), wdał się, przez tenże Towarzystwo dla wydania jej w druk i ilustracyach. Wydaniem zajęł się członkowie tego Towarzystwa Numizmaty; Feliks Dębski konserwator gabinetu numizmatycznego Uniwersytetu Aleksandryjskiego miał zebrać dopietwienie, Stanisław Hr. Potocki, minister napisał wstęp, Władysław Hr. Ostrowski tłumaczył części tekst francuskiego na język polski i przygotował skróty, a księżka Henryk Lubomirski zajął się najtrudniejszą i najkosztowniejszą częścią, przygotowaniem rycin.

W latach 1822-1829 Kostera i Staranem Rycin przygotowano 445 płyt z medalami, rytował je A. Ch. Schmidt i Arabina Rozalia Rzewuska³ z Lu-

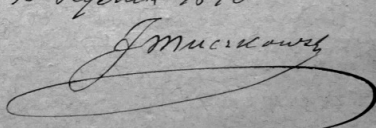
a) Swoje ryciny znaczyła Rf. jako Rytownierski, wymienić je, Kostarski, w swoim „Stowisku Rytowni Karo.”

Ryc. 4. Antoni Ryszard, „Wiadomość o rycinach medalii polskich...”, rękopis

Kopia listu Feliksa Bentkowskiego do Ambrożego Grabowskiego
 Wielmożny Mości Dobrodzieju!

List Pani'ski z ustnem objaśnieniem P. Bradzińskiego nie
 miał sprawić mi przyjemności, że Pan mi wzięsz o mój a.
 stuznowi, skoro jisz w mój rwoy. Poytun wiec Panu exemplarz
 dziełki's numerowal. puz P. Wackiego, ale musisz sobie sam
 wotoryje postug porocdku numerowis stuzkiem na rogu kazdy
 karłki wypisanych, Numera te sięgają się do mojego spisu
 medalow drukim ogloszonego. Wieleko mi chce Panu tego exem-
 plarsa darowac, abyś mi doszed nieprzyjemnego czucia jakie stuz-
 nikowi poczeiwemu ci się, wiec wramiam upraszam Pana
 o exemplarz tego opisu Krakowa, a oraz przyjecie w konis 5
 exemplarow adielki's medalowych, ze dwie rzyntym, strymani
 po 2 # (czyli w ogole 10 #) lubo tutaj przedaty się exemplar-
 one po 50 złp. Porozklad, one osobliwosci, gdy wryplkie.
 go tytko okolo 30. exemplarow wbito. etc.

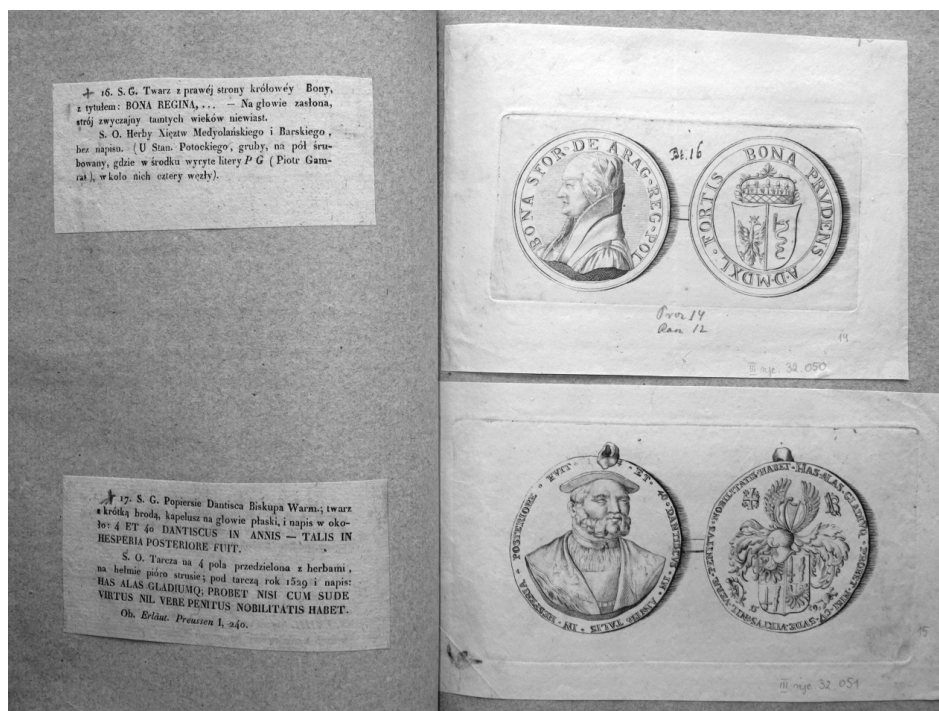
Warszawa 5 Października 1833 r.

Kopia przepisana z oryginału d. 30 stycznia 1840

 J. Muczkowski

Z Muczkowskiego Bibl. Jag. przepisana d. Ryszarda
 d. 12/11. 1889 r.

Ryc. 5. Odpis listu Feliksa Bentkowskiego do Ambrożego Grabowskiego wykonany przez Józefa Muczkowskiego, następnie przepisany przez Antoniego Ryszarda, rękopis

Album pochodzący od Natalii z Bispingów Kickiej, o wymiarach 25,5×20,0 cm, liczy 278 kart papieru żeberkowego koloru błękitnego. Na początku i na końcu zawiera karty puste pozostawione zapewne celem wprowadzania dalszych uzupełnień. Ryciny zostały naklejone chronologiczne, przeważnie na stronach nieparzystych, według osób panujących zgodnie ze *Spisem medalów* Bentkowskiego i dołączonym odręcznym spisem treści. Każdej ilustracji odpowiada właściwa nota, wklejona na stronach parzystych, wycięta ze *Spisu* Bentkowskiego (ryc. 6). Niektóre wizerunki medali zostały wzbogacone ilustracjami wziętymi z *Gabinetu medalów* Raczyńskiego. Na wszystkich ilustracjach Ryszard naniósł ołówkiem pozycje katalogów Bentkowskiego, Raczyńskiego i Prozorowskiego. Biorąc pod uwagę daty obu wydań dzieła Raczyńskiego 1838–1845 oraz to, że oprawa pochodzi z ok. 1850 r., można założyć, że album ten zachował oryginalną formę, jaką nadała mu Natalia Kicka.

Ryc. 6. Karty z albumu „Ryciny Medali Polskich”

Natalia z Bispingów Kicka była najstarszą z czterech córek Piotra Bispinga, marszałka szlachty powiatu wołkowyskiego i Józefy z domu Kickiej⁵⁰. Odebrała staranne wykształcenie, a jej osobowość ukształtowała się w duchu romantyzmu i idei republikańskich. Dnia 27 stycznia 1831 r. poślubiła Ludwika Kickiego, swo-

⁵⁰ German 1966–1967, s. 385–386; Filipow 2013, s. 159–167.

jego wuja, który pięć miesięcy później, jako generał Armii Królestwa Polskiego, zginął w bitwie pod Ostrołęką. Kicka pozostała wdową, do końca życia kultywując pamięć o mężu, gromadząc pamiątki narodowe i opiekując się powstańcami, zarówno listopadowymi, jak i styczniowymi. Dzięki kontaktom z Karolem Beyrem (1818–1877) i Kazimierzem Stronczyńskim (1809–1896), od którego nabyła zbiór monet średniowiecznych, a potem Walerym Kostrzębskim (1828–1899), który skatalogował jej zbiór⁵¹, oraz z Konstantym Milerem (1825–1890)⁵² pogłębiała swoją wiedzę numizmatyczną, tworzyła własną kolekcję i czynnie uczestniczyła w warszawskim ruchu numizmatycznym. Duży zasób wiedzy o monetach i medalach zyskała generałowa również dzięki kontaktom z Antonim Ryszardem z Krakowa, który poświęcił jej obszerną notę w swoim „Albumie Numizmatyków”⁵³ oraz opracował nekrolog w „Zapiskach Numizmatycznych”⁵⁴. Ryszard tak o niej napisał: *jedna z malej liczby dam zajmujących się numizmatyką naszą. Prawdziwa znawczyni i miłośniczka monet polskich, przez długie lata gromadziła co tylko rzadkiego znaleźć mogła, zbiór też do pierwszorzędných należy*⁵⁵. Zapewne nie poznamy dokładnych okoliczności, w jakich krakowski numizmatyk wszedł w posiadanie omawianego albumu. Opracowując hasło „Lubomirski Henryk” w „Albumie numizmatyków” 1881–1891⁵⁶, w którym wzmiankuje komplet odbić z blach Lubomirskiego przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej, o własnym egzemplarzu nie wspomina. Jest jednak wielce prawdopodobne, że albo otrzymał go w spadku po generałowej za pośrednictwem wspomnianego Władysława Przybysławskiego, albo zakupił, najpewniej po jej zgonie. Niezależnie od sposobu nabycia, zważywszy na rodzaj znajomości, jaki łączył Kicką i Ryszarda, nie dziwi fakt, że twórca „Albumu numizmatyków” stał się posiadaczem kompletu odbić „Rycin medali polskich”.

Dymitr Iwanowicz Prozorowski⁵⁷, rosyjski archeolog i numizmatyk, pracownik Ministerstwa Skarbu i wykładowca sztuki medalierskiej w Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu (od 1870 r.), zainspirowany wyjątkowością i różnorodnością medali wyrytych na blachach przywiezionych z Warszawy, polecił wykonać z nich odbitki. Chciał w ten sposób zwrócić uwagę na artystyczną stronę rycin grawerowanych przez lepszych niemieckich mistrzów 1. ćwierci XIX w.⁵⁸, a wiedzę z nich płynącą wykorzystać podczas prowadzonych zajęć w klasie medalierskiej. W 1872 r. ukazała się teka z tablicami o wymia-

⁵¹ Strzałkowski 1991, s. 75, Filipow 2012, s. 87.

⁵² Miler był ziemianinem z Chomentowic, a od 1854 r. pracował jako lekarz w warszawskim szpitalu ewangelickim.

⁵³ Ryszard, „Album numizmatyków” (Lwów), rkps sygn. 4474/III, t. 1, cz. 2.

⁵⁴ Ryszard 1888, nr 18, s. 332.

⁵⁵ Ryszard 1888, nr 18, s. 332.

⁵⁶ Ryszard, „Album numizmatyków”, rkps. sygn. 4474/III, t. 1, cz. 2.

⁵⁷ Русский Биографический Словарь 2016. Za tłumaczenie rosyjskie dziękuję pani Dominice Bartik-Osikowicz.

⁵⁸ Prozorowski 1872, s. IV.

rach 35,5×27,1 cm, wydana w nakładzie 50 egzemplarzy (ryc. 7). Oddzielnie opublikowano katalog medali, opracowany przez Prozorowskiego, pod tytułem: *Коллекция хранящихся в Императорской Академии Художеств гравюр на меди и резьбы на дереве*⁵⁹, liczący 124 strony i 229 pozycji katalogowych⁶⁰. Katalog ten przeznaczony był do sprzedaży bez tablic, które można było nabyć osobno w zarządzie Akademii⁶¹. Teka odbić i katalog Prozorowskiego przechowywane w Muzeum Narodowym w Krakowie pochodzą również ze zbioru Antoniego Ryszarda⁶², co zostało potwierdzone cynkotypowym ekslibrisem⁶³ i owalną pieczętką tuszową z napisem „ANTONIEGO RYSZARDA, W KRAKOWIE 1868. ZBIÓR PIENIĘDZY POLSKICH NAJDAWNIEJSZYCH PIASTÓW I JAGIELLONÓW do r. 1572.”⁶⁴. Liczy ona 135 tablic oraz, sporządzone ręką Ryszarda, kartę tytułową i wstęp, powtarzający tekst ze wstępu do albumu Kickiej. W tece odbito 453 medale wliczając w to sześć monet piastowskich przygotowanych do artykułu Ignacego Potockiego *O denarach polskich*⁶⁵. Jak wynika ze wstępu do katalogu Prozorowskiego, oprócz rycin medali na tablicach znalazły się również ilustracje do *Śpiewów historycznych* Juliana Ursyna Niemcewicza, jednakże egzemplarz Antoniego Ryszarda nie zawierał tych grafik.

W zbiorach krakowskiego Muzeum znajduje się jeszcze jeden komplet odbitek wykonanych przez Prozorowskiego w 1872 r. Stanowi on album trzeci. Został on pozyskany do zbiorów w 1965 r., a zachowana w Dziale Inwentarzy Muzeum dokumentacja pozwala prześledzić proces nabycia. Dnia 10 stycznia 1962 r. dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie Jerzy Banach zwrócił się do Instytutu Naukowo-Badawczego Akademii Sztuk Pięknych ZSRR w Leningradzie z prośbą „o przekazanie dwóch kompletów, ze znajdujących się w Waszym Muzeum w dużej ilości akwafort przedstawiających polskie medale, monety i wydarzenia z historii Polski”⁶⁶. Trzy lata później Prezydium Akademii Sztuk Pięknych przychylił się do tej prośby przekazując do Muzeum serię rycin „Polskie monety i medale” oraz „Obrazy z historii Polski” (*Śpiewy...* Niemcewicza), razem 306 plansz, pochodzących z Instytutu Akademii Sztuk Pięknych⁶⁷. Załącznikiem do pisma był „Akt przekazania na stałe użytkowanie” plansz z rycinami, wydany na mocy Zarządzenia Ministerstwa Kultury ZSRR z dnia 10 czerwca

⁵⁹ Prozorowski 1872.

⁶⁰ Katalog oparty był głównie na katalogu zbioru Jakuba Reichla (Reichel 1842) (drugi z dziewięciu tomów poświęcony był numizmatyce polskiej) i *Gabinecie medalów polskich* Raczyńskiego, wydawanym w latach 1841–1845 w Poznaniu, Wrocławiu i Berlinie, o czym Prozorowski pisze we wstępie (Prozorowski 1872, s. V).

⁶¹ Prozorowski 1872, s. X.

⁶² Ryszard 1894, poz. 639, s. 29.

⁶³ Marcinkowska, Podniesińska, Żukowski 2015, s. 172.

⁶⁴ Marcinkowska, Podniesińska, Żukowski 2015, s. 171–172.

⁶⁵ Potocki 1821, s. 253–272.

⁶⁶ Pismo LMN/Zb/VII-a/1/62 (Dział Inwentarzy Muzeum Narodowego w Krakowie dalej: DI MNK).

⁶⁷ MNK L.dz. 2423, pismo z dnia 3 września 1965 r.

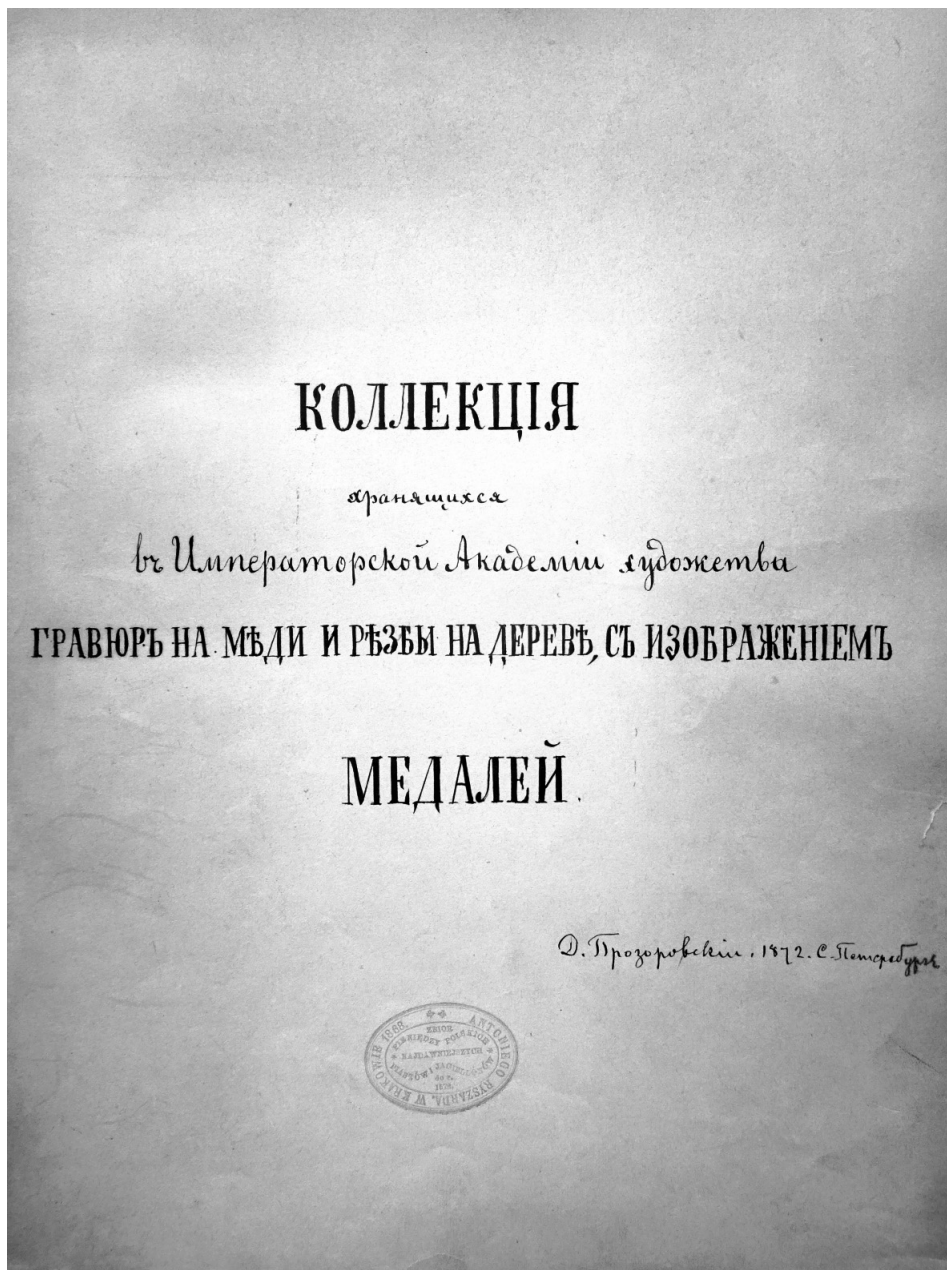

Рис. 7. Strona tytułowa teki medali polskich wydanej przez Dymitra Prozorowskiego w 1872 r. w Petersburgu

1965 r.⁶⁸ W roku następnym, oddzielną pocztą, napłynęły do zbiorów Muzeum 153 tablice z odciskami 436 płyt z medalami (czyli wszystkiego, co Bentkowski przekazał Krassowskiemu) i 33 płyty z ilustracjami do *Śpiewów historycznych* Niemcewicza⁶⁹. Tekę kończy piękna rycina (ryc. 8) wykonana przez Jana Ligbera (zm. przed 23 lipca 1814 r.), jak na to wskazuje sygnatura: „Joan[nes] Ligber del[ineavi]t et sculp[sit]t Varsaviae”. Przedstawia ona pośrodku awers medalu Warszawskiego Towarzystwa Literackiego, do którego Ligber dostarczył również stempel (widać to na odcinku awersu w komplecie odbić „J. Ligber fecit” — Bentkowski 826). Medal wyobraża siedzącą Minerwę trzymającą wieniec laurowy otoczoną greckim napisem: ΑΘΛΟΝ ΕΝ ΜΕΣΣΩ, po prawej i lewej stronie ryciny znajdują się symbole sztuki i nauki, nad którymi góruje lampka oliwna. Grafika ta stanowiła dyplom dla członków Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i matryca do niej, podobnie jak blachy do medali i *Śpiewów historycznych*, została zabrana po powstaniu listopadowym⁷⁰. Grafika ta otwiera egzemplarz odbić przechowywany w Gabinetce Numizmatycznym Muzeum Narodowego w Poznaniu, a w pozostałych znanych autorce egzemplarzach przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie nie występuje.

Wszystkie tablice, bez strony tytułowej, umieszczone były w eleganckim, welurowym pudle koloru ultramaryny o wymiarach 38,0 × 31,0 × 11,0 cm. Nie udało się stwierdzić, z czyjej inicjatywy wystąpiono do leningradzkiej Akademii o podarowanie grafik, faktem jednak pozostaje, że dzięki temu Muzeum otrzymało najpełniejszy zestaw rycin obejmujący komplet medali, ilustracje do *Śpiewów...* Niemcewicza i dyplom członkowski WTPN.

⁶⁸ „Akt Nr 184 przekazania na stałe (w użytkowanie), m. Leningrad, 25 września 1965. Nizej podpisani, główny kustosz Naukowo-badawczego Muzeum Akademii Sztuk Pięknych ZSRR — M. F. Kosiński i Kierownik Oddziału Grafiki w/w Muzeum A. A. Rusakowa z jednej strony i Prezydium Akademii Sztuk Pięknych w osobie Olgi Pawłowny Dżus z drugiej strony, sporządzili niniejszy akt w związku z tym, że pierwsi wydali, a druga przyjęła celem przekazania Muzeum Narodowemu w Krakowie:

I – 272 arkusze rycin z przedstawieniami monet i medali, zgodnie z załączonym wykazem nr 1 na 19 str.

273–306 34 arkusze rycin z przedstawieniami obrazów Historii Polski, zgodnie z załączonym wykazem nr 2 na 3 str.

Podstawa przekazania: Zarządzenie Ministerstwa Kultury ZSRR nr 3-1720/2 z dnia 15 czerwca 1965. Pismo Muzeum Narodowego w Krakowie z dnia 10 stycznia 1962 r.

Zatwierdził Dyrektor Muzeum Naukowo-badawczego Akademii Sztuk Pięknych ZSRR” (imię i nazwisko tłumacza nieczytelne).

⁶⁹ LMN/Zb/II/5/66 (DI MNK).

⁷⁰ Strzyżewska 2000a, s. 80.

Ryc. 8. Jan Ligber, Rycina do dyplomu członkowskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, akwaforta

ODBITKI RYCIN I ICH WYKONAWCY

Porównując ryciny medali zawarte we wszystkich trzech albumach należy stwierdzić, że najwyższą jakość wykonanych odbić prezentuje teka pozyskana w 1965 r. Ustępuje jej tylko w kilku przypadkach zestaw tablic rozprowadzany w 1872 r. Natomiast odbicia wykonane w Warszawie w 1830 r. prezentują słabszy poziom i często są niedobite. Byłoby to zrozumiałe w przypadku zakładu Mintera, który działał na rynku stosunkowo krótko, miał niedoświadczonych pracowników i specjalizował się raczej w litografii. Wpływ na jakość odbić miał również rodzaj zastosowanego papieru — cienkiego, żeberkowego. Nowe odbitki zrobione w Rosji były wykonane fachowo. Płyty z pewnością zostały odczyszczane i odpowiednio przygotowane do druku (dodano na nich również numerację zgodną z katalogiem Prozorowskiego), a zastosowany grubszy, miękki i bardziej chłonny papier pozwolił na ukazanie wszystkich niuansów szarości i prawdziwego piękna wykonanych rycin.

Do analizy pozostają jeszcze osoby wykonawców grafik. Z całą pewnością było ich minimum trzech: A. Ch. Schmidt, przypuszczalnie identyczny z Krzysztofem Augustem Schmidtem⁷¹, Andreas Geiger (1765–1856) (ryc. 9) i artysta posługujący się podpisem „R.f.” (ryc. 10), przy czym większość płyt jest w ogóle nie sygnowana⁷². Stylistyka Schmidta jest linearna, sprowadza się do miękkiej,

⁷¹ Rzepa 1972, s. 15–17.

⁷² Więcej o wykonawcach rycin w: Katarzyna Podnieszka, *Pięć albumów z rycinami medali polskich do dzieła „Historia polska medalami zaświadczone i objaśniona” biskupa Jana Chrzyciela Albertrandego*, „Res gestae. Czasopismo historyczne”, nr 3, 2016.

płynnej kreski wydobywającej głębokość rytu, pozbawionej szrafowania i poszukiwania efektów światłocieniowych. W przypadku pozostałych grafików mamy do czynienia z większą biegłością, delikatnym szrafowaniem i uzyskiwaniem subtelnych przejść walorowych. Prace ich cechuje plastyczność i prawdziwy artyzm. Andreas Geiger⁷³, uczeń wiedeńskiej Akademii, związany z tym miastem do końca życia, był grafikiem reprodukcyjnym uprawiającym akwafortę i mezzotintę. Ilustrował przedstawienia teatralne. Na zlecenie Henryka Lubomirskiego wykonał portrety Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej (1733–1818), księżnej marszałkowej, i króla Zygmunta III według miniatur, które były w posiadaniu księcia.

Ryc. 9. Sygnatura rytownika Andreea Geigera pod medalem Henryka Brüla, akwaforta

Ryc. 10. Sygnatura „R.f.” niezidentyfikowanego rytownika pod medalem Zygmunta I, akwaforta

⁷³ Trier 2006, s. 61.

Antoni Ryszard w „Albumie numizmatyków”, w części końcowej, poświęconej rysownikom, rytownikom i odbijaczom numizmatów, przypisał sygnaturę: „R.f.” Rozalii z Lubomirskich Rzewuskiej (1788–1865)⁷⁴ (*Rozalia fecit*) oraz stwierdził, że Schmidt pracował w Wiedniu⁷⁵. Wobec pewnej informacji z protokołu posiedzeń Towarzystwa Przyjaciół Nauk o warszawskim miejscu pracy tego artysty wiadomości Ryszarda tracą wiarygodność. Nie wiemy, na jakiej podstawie przypisał on sygnaturę „R.f.” (il. 3) Rozalii Rzewuskiej. Być może wynikało to z tego, że przebywała ona w tym czasie często w Warszawie i przyjaźniła z Niemcewiczem⁷⁶. We wstępie do obu albumów (Kickiej i Prozorowskiego) Ryszard powołał się jedynie na mylną informację wziętą ze słownika Juliana Kołaczkowskiego, egzemplarz którego miał zresztą w swojej bibliotece⁷⁷, że Rozalia Rzewuska była rytowniczką. Sprostował to już Edward Rastawiecki⁷⁸ sugerując, że prace przypisywane Rozalii faktycznie wykonała inna Rzewuska z Lubomirskich, mianowicie Konstancja Małgorzata (1760/61–1840), siostra przyrodnia Henryka Lubomirskiego, która jako dama dworu cesarskiego często przebywała w Wiedniu⁷⁹. Konstancja Małgorzata wykonała w latach 1805–1810 dwa akwafortowe ekslibrisy dla siebie i dla Henryka Lubomirskiego, co świadczy o ich wzajemnych dobrych kontaktach. Była też autorką ryciny przedstawiającej głowę starca, którą to pracę wymienia Rastawiecki. Wszystkie te trzy grafiki znajdują się w Gabinecie Rycin i Rysunków Muzeum Narodowego w Krakowie. Charakteryzuje je poprawny rysunek, delikatność kreski i pewna biegłość techniczna, różnią się jednak stylem i poziomem technicznym od omawianych grafik i pomimo, że sygnatura „R.f.” może być odczytana jako „Rzewuska fecit”, nie mogą zostać przypisane tej artystce.

Reasumując, blachy z medalami przygotowane do druku przez Andresa Geigera oraz artystę podpisującego się „R.f.” zostały wykonane na bardzo wysokim poziomie technicznym w Wiedniu. Dla Polaków zarówno matryce jak i odbitki mają wartość bezcenną, nie tylko ze względu na poziom rytownictwa reprodukcyjnego, jaki zastosowano do medali polskich, ale również dlatego, że są pierwszą w zasadzie kompletną dokumentacją ilustracyjną obrazującą stan naszej wiedzy numizmatycznej około roku 1830. Dzieła te są także świadectwem patriotyzmu i poświęcenia wielu osób zaangażowanych w to narodowe przedsięwzięcie wydawnicze zaplanowane z dużym rozmachem i na światowym poziomie.

⁷⁴ Kieniewicz 1992–1993, s. 91–92.

⁷⁵ Ryszard, „Album Numizmatyków”, rkps 4478/III t. 3, cz. 2.

⁷⁶ Kieniewicz 1992–1993, s. 92.

⁷⁷ Kołaczkowski 1874, s. 53; Ryszard 1894, poz. 358, s. 18. Egzemplarz książki przechowywany jest w Bibliotece MNK.

⁷⁸ Rastawiecki 1886, s. 260.

⁷⁹ Bernatowicz 2013, s. 415–416.

SKRÓTY

- BN — Biuletyn Numizmatyczny
 PSB — Polski Słownik Biograficzny
 SAP — Słownik Artystów Polskich i obcych w Polsce działających
 WN — Wiadomości Numizmatyczne

BIBLIOGRAFIA

Bentkowski F.

- 1830 *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych w Gabinecie Król[ewskiego] Alex[andryjskiego] Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony przez Felixa Bentkowskiego*, w Warszawie w Drukarni Kommissyi RZ[ądowej] W[yznań] R[eligijnych] i O[świecenia] P[ublicznego], Warszawa 1830 [oraz on-line]: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/10537> — dostęp 29 lutego 2016 r.

Bernatowicz A.

- 2013 *Rzewuska Konstancja Małgorzata*, [w:] SAP, t. IX, Warszawa 2013, s. 415–416.

Czechowski M.

- 1981 *Kajetan Kwiatkowski i jego kolekcja numizmatyczna*, BN, 1981, nr 5, s. 81–82.

Czerski M., Maciaszek J.

- 1995 *Historia warszawskiego ruchu numizmatycznego 1845–1995*, Warszawa 1995.

Filipow K.

- 2012 *Walery Kostrzębski (1828–1899) probierz mennicy warszawskiej, badacz i kolekcjoner*, BN, 2012, nr 2, s. 81–92.
 2013 *Natalia Kicka (1801–1888) – patriotka i kolekcjonerka „pamiątek narodowych”*, Збірник наукових статій. Випуск 33, 2013, s. 159–167 [on-line]: <http://docplayer.pl/16525071-Natalia-kicka-1801-1888-patriotka-i-kolekcjonerka-pamiatek-narodowych.html> — dostęp 10 marca 2016.

German F.

- 1966– *Kicka z Bispingów Natalia Anna*, [w:] PSB, t. XII, Wrocław 1966–1967, s. 385–386.
 1967

Kieniewicz S.

- 1992– *Rzewuska z Lubomirskich Aleksandra Franciszka, z bierzmowania Rozalia*, [w:] PSB, 1993 t. XXXIV, Wrocław 1992–1993, s. 91–92.

Kołaczkowski J.

- 1874 *Słownik rytowników polskich, tudzież obcych w Polsce zamieszkałych lub czasowo w niej przebywających od najdawniejszych do najnowszych czasów*, Lwów 1874.

Kraushar A.

- 1900 *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*, ks. I: *Czasy pruskie 1800–1807*, Kraków–Warszawa 1900.

- 1902 *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*, ks. II: *Czasy Księstwa Warszawskiego 1807–1815*, t. 1, Kraków–Warszawa 1902.
- 1906 *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*, ks. IV: *Czasy polistopadowe. Epilog 1831–1836*, Kraków–Warszawa 1906.

Malinowski M.

- 1851 *Wiadomość o życiu kardynała Commendoniego*, [w:] *Pamiętnik o dawnej Polsce z czasów Zygmunta Augusta zebrał Jan Albertrandy*, t. I, Wilno 1851, s. 45–58.

Marcinkowska H., Podniewska K., Żukowski P. M.

- 2015 *Kolekcja „Ex-librisów” Antoniego Ryszarda w Krakowie*, (pod redakcją Diany Błońskiej), Kraków 2015.

Mączyński R.

- 2014 *Konterfekty zwielokrotnione. Rozważania nad wizerunkami pijara Stanisława Konarskiego*, Toruń 2014.

Męclewska M.

- 2009 *Zamówienie czy zapłata — powstanie katalogów kolekcji numizmatycznej króla Stanisława Augusta*, [w:] *Pieniądz — Kapitał — Praca — Wspólne dziedzictwo Europy*, Materiały z VIII Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej Białystok–Augustów 18–21 września 2008, Warszawa 2009, s. 157–173.
- 2010 *Czy istnieje katalog medali polskich z kolekcji króla Stanisława Augusta?*, [w:] *Tarptautinė numizmatikos konferencija, skirta Lietuvos nacionalinio muziejaus 150-mečiui*, Vilnius, 2006, Vilnius 2010, s. 61–65.
- 2011 *Kolekcja numizmatyczna, a w szczególności medale polskie w zbiorach Stanisława Augusta*, [w:] *Skarb z Kijowa. Złoty poczet. Królewska kolekcja medali Stanisława Augusta. Katalog wystawy*. Pałac na Wyspie Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie 2011–2012, Warszawa 2011, s. 59–63.

Michalski J.

- 1953 *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Warszawa 1953.

Minter K. F.

- 1826 *Zbiór portretów ludzi sławnych za panowania Stanisława Augusta*, Warszawa 1826.

Niemcewicz J. U.

- 1845 *Rozprawa o medalach*, [w:] E. Raczyński, *Gabinet Medalów Polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, t. I, Berlin 1845, s. XIX–XXXV.

Podniewska K.

- 2016 *Pięć albumów z rycinami medali polskich do dzieła „Historia polska medalami zaświadczone i objaśnione” biskupa Jana Chrzyciela Albertrandego*, *Res gestae*. Czasopismo historyczne, 2016, nr 3 [w druku].

Potocki I.

- 1821 *O denarach polskich*, *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, 1821.

Prozorowski D.

1872 *Kollekciá hraniáshsá v Imperatorskoj Akademii Hudožestv gravúr na mědi i rěžby na dřevě*, Petersburg 1872.

Raczyński E.

1845 *Gabinet Medalów Polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, t. 1, Berlin 1845.

Rastawiecki E.

1886 *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*, Poznań, 1886.

Reichel J.

1842 *Die Reichelsche Münzsammlung*, Petersburg 1842.

Russkij biografičeskij slovar

2016 *Russkij biografičeskij slovar* A. A. Polovcova, [on-line]: www.celzz.ru/01160576.htm — dostęp 29 lutego 2016 r.

Ryszard A.

rkps „Album Numizmatyków Polskich oraz krótki przegląd ich prac i zbiorów Numizmatycznych przez Antoniego Ryszarda w Krakowie r. 1881–91”, Lwowska Narodowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, Zespół (fond) 5 Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rkps sygn. 4473-4478.

1886 *Wiadomość o rycinach medali polskich przygotowanych do dzieła X. Biskupa Albertiniego* (sic!), *Zapiski Numizmatyczne*, R. 3, 1886, nr 9, s. 159–160.

1888 *Nekrologia. Kicka z Biszpingów Natalia*, *Zapiski Numizmatyczne*, R. 5, 1888, nr 18, s. 332.

1894 *Spis dzieł numizmatycznych polskich i z niemi styczność mających zebranych przez Antoniego Ryszarda w Krakowie 1870–1893*, Kraków 1894.

Ryszkiewicz A.

1976 *Minter Karol Fryderyk*, [w:] PSB, t. XXI, 1976.

1993 *Minter Karol Fryderyk*, [w:] SAP, t. V, 1993.

Rzepa Z.

1972 *Adama Naruszewicza pierwsze polskie mapy historyczne*, *Studia i materiały do dziejów nauki polskiej*, Seria C, z. 16, 1972, s. 3–24.

Schletz A.

1973 *Albertrandi, Albertrandy Jan Chrzyciel*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. I, Lublin 1973, szp. 306–307.

Stahr M.

2014 „*Gabinet medalów polskich*” Edwarda Raczyńskiego, *WN*, LVIII, 2014, z. 1–2, s. 55–72.

Strzałkowski J.

1991 *Zbiory polskich monet i medali*, Łódź 1991.

Strzyżewska Z.

2000a *Konfiskaty warszawskich zbiorów publicznych po powstaniu listopadowym. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego i Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, materiały i dokumenty z archiwów rosyjskich*, Warszawa, 2000.

2000b *Z historii konfiskaty zbiorów Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk po powstaniu listopadowym*, Zeszyty Staszicowskie, 2000, z. 2, s. 167–198.

Szenic S.

1986 *Ongiś*, Warszawa 1986.

Tadeusiewicz H.

1972 *Minter Karol Fryderyk, Słownik Pracowników Książki Polskiej*, Warszawa–Wrocław 1972.

Tessaro-Kosimowa I.

1973 *Historia litografii warszawskiej*, Warszawa 1973.

Trier D.

2006 *Geiger Andreas, Saur Allgemeines Künstler-Lexicon Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, t. 51, 2006.

Wójcik Z.

2002 *Nieznane stasziciana ze zbioru Biblioteki Ukraińskiej Narodowej Akademii Nauk we Lwowie*, Zeszyty Staszicowskie, 2002, z. 3, s. 7–28.

THREE SETS OF ENGRAVINGS OF POLISH MEDALS,
STORED IN THE GRAPHIC ARTS COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM
IN KRAKOW, PRINTED FROM THE COPPERPLATES OF THE ROYAL SOCIETY
OF FRIENDS OF LEARNING IN WARSAW

(Summary)

The article focuses on three albums containing engravings of Polish medals, prepared as illustrations for a work by Jan Chrzyciel Albertrandi, the president of the Warsaw Society of Friends of Learning. The work, entitled *Historia Polski medalami zaświadczone i objaśniona* [*The History of Poland, Recorded and Expounded with Medals*], was the first monograph on Polish historical medals and was compiled in the form of a scholarly catalogue encompassing all medals produced in Poland from the sixteenth century to the end of the reign of King Stanislaus August in 1795. At the same time, it marked the beginning of the Polish study of medals in general. The publication of Bishop Albertrandi's work was instigated by the Warsaw Society of Friends of Learning, and the person who was particularly involved in the process of preparing it was Feliks Bentkowski, the conservation officer of the University of Warsaw's Coin Room. In 1830, with the aim of compiling information regarding the greatest possible number of medals, he published a catalogue entitled *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych* [*A Record of the Polish Medals or Those Related to her History*].

The preparatory work on Albertrandi's monograph began in 1808. It took many years, continuing to 1830, but despite this amount of time, the monograph never appeared in print. To date, it has never been the subject of an independent scholarly study.

The copperplates for the engravings, of which there are 434, were commissioned by Prince Henryk Lubomirski and the Warsaw Society of Friends of Learning, and created between 1822 and 1828, at a considerable financial outlay. Following the failure of the November Uprising of 1830–1831, they were seized, together with the manuscript of *Historia Polski medalami*, and taken into Russia. When the spoils were divided in 1834, they were used to enrich the holdings of the Imperial Academy of Sciences, where they remain to this day.

However, before the matrices left Poland, around thirty copies of the set were printed. One of those sets forms the first album, which comes from the collection of Krakow numismatist Antoni Ryszard. It was previously owned by Countess Natalia Kicki, née Bisping, the widow of General Ludwik Kicki, who was killed during the November Uprising at the Battle of Ostrołęka in 1831.

In 1872, Dmitry Prozorovski, a Russian antiquarian and lecturer in the art of medals at the Academy in St. Petersburg, published a portfolio containing a complete set of prints made from the copperplates. At the same time, he also compiled a catalogue entitled *A Collection of copperplates and woodcuts stored in the Imperial Academy of Arts*. This is the second of the three albums discussed in the article.

In 1965, the National Museum in Krakow received a gift from the Academy of Sciences in Leningrad: a portfolio containing a complete set of prints made from the copperplates. In addition to the engravings of the medals, it also holds a set of illustrations to Julian Ursyn Niemcewicz's *Śpiewy historyczne* [*Historical Songs*] and a diploma of membership in the Warsaw Society of Friends of Learning. That portfolio is the third album.

All three albums are held in the print collections of the National Museum in Krakow and were previously located in the Coin Department at Czapski Palace.

The illustrations were created by a Warsaw artist signing himself as "A. Ch. Schmidt" and two Viennese engravers who signed their work as "R.f." and "A. Geiger sc.". The last-named was Andreas Geiger (1765–1856), who produced reproduction prints using etching and mezzotint techniques. He illustrated theatrical productions and was commissioned by Henryk Lubomirski to create two portraits, the subjects of which were Izabella Lubomirska, née Czartoryska and King Sigismund III. Both works were based on miniatures in the prince's possession.

The engravings of the Polish medals were executed to very high technical and artistic standards. For Poles, they are priceless, not only on account of the standard of the engraving used to reproduce the Polish medals, but also because, by and large, they constitute the first complete documentation demonstrating the extent of our knowledge around 1830. In addition, the works bear witness to the patriotism and devotion of the many people involved in a national publishing venture planned on a grand scale and to a world-class standard.

Adres autora / The author's address:

Katarzyna Podniewska

Kustosz Gabinetu Rycin i Rysunków Muzeum Narodowego w Krakowie

Muzeum Narodowe w Krakowie

al. 3 Maja 1, 30-062 Kraków

podniewska@gmail.com